

Idiomatske rutinske formule u hrvatskome i njemačkome jeziku

Žufić, Julia

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:897263>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

JULIA ŽUFIC

**Idiomatske rutinske formule u hrvatskome i njemačkome jeziku
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULET
Odsjek za kroatistiku

Julia Žufić

Matični broj: 0009083096

Idiomatske rutinske formule u hrvatskome i njemačkome jeziku

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Njemački jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Željka Macan

Rijeka, rujan 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Idiomaticke rutinske formule u hrvatskome i njemačkome jeziku izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Željke Macan.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Julia Žufić

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Frazeologija.....	3
2.1. O frazemu.....	4
3. Polileksikalnost, čvrsta struktura, pragmatika i idiomatičnost	8
3.1. Polileksikalnost	8
3.2. Čvrsta struktura	9
3.2.1. Čvrsta struktura iz psiholingvističke perspektive	10
3.2.2. Strukturna ustaljenost	11
3.2.2.1. Nepravilnosti	12
3.2.2.2. Ograničenja (restrikcije).....	13
3.3. Relativizacija ustaljene strukture	14
3.3.1. Varijacija i modifikacija	15
3.4. Pragmatika i pragmatička ustaljenost.....	15
3.5. Idiomatičnost	17
4. Pokušaji klasifikacije frazema.....	20
4.1. Klasifikacija frazema prema Haraldu Burgeru	20
4.1.1. Pragmatički frazemi.....	21
5. Rutinske formule	23
5.1. Obilježja rutinskih formula.....	24
5.2. Semantika rutinskih formula	26
5.3. Sintaksa rutinskih formula	27
5.4. Komunikacijska funkcija rutinskih formula	29
6. Kontrastivna analiza	31
7. Metodologija rada i cilj istraživanja.....	32
8. Istraživački dio	33
8.1. Idiomatske rutinske formule	33
9. Zaključak	43
10. Literatura i izvori	44
11. Prilog.....	46
11.1. Idiomatske rutinske formule	46
11. Sažetak i ključne riječi	50
12. Idiomatic routine formulae in German and Croatian	51

1. Uvod

Rutinske su formule ustaljene u usmenoj, ali i pisanoj komunikaciji. Smatraju se dijelom frazeološkoga fonda nekoga jezika jer se sastoje od najmanje dviju sastavnica, a odlikuju ih i ustaljenost (reproduktivnost), cjelovitost i čvrsta struktura te idiomatičnost. Usko su vezane uz određene situacije, pa ih se stoga veže uz određeni komunikacijski kontekst, stoga su važnim dijelom leksičkoga sadržaja u učenju stranih jezika. Rutinske su formule sadržajem udžbenika stranih jezika jer se koriste u određenim situacijama kao ustaljeni izrazi i na taj način olakšavaju učenje i stjecanje komunikacijske kompetencije. Kod rutinskih formula u središtu nije njihovo značenje, već treba promatrati njihovu komunikacijsku i pragmatičku funkciju.

Ovaj rad bavit će se analizom rutinskih formula ili pragmatičkih frazeologizama, i to onih kod kojih su sve sastavnice semantički preoblikovane. To su idiomatske rutinske formule, frazemi s pragmatičkom funkcijom čije su sastavnice u potpunosti desemantizirane. Rutinske formule kod kojih je semantička pretvorba prisutna u dijelu njihovih sastavnica nazivaju se djelomično idiomatskima, a one kod kojih ista izostaje te stoga pripadaju frazeologiji u užem smislu neidiomatskima.

Prikupljena građa obuhvaća 20 hrvatskih i 20 njemačkih potpuno idiomatskih rutinskih formula prikupljenih metodom ekscerpacije iz korištenih leksikografskih i mrežnih izvora. Ona ne predstavlja njihov zatvoren ni konačan popis, već se analizom primjera koji se u ovome radu donose daje pregled rutinskih formula potvrđenih u obama njome zastupljenim jezicima, i to onih koji se prema svojim strukturnim i semantičkim obilježjima mogu staviti u odnos međujezične ekvivalencije. Kao prilog se ovome radu donosi popis prikupljene i analizirane građe u tabličnu obliku.

2. Frazeologija

Frazeologija je jedna od mlađih jezikoslovnih disciplina. Predmetom je proučavanja mnogih hrvatskih, ali i stranih jezikoslovaca. Sredinom 20. stoljeća počela se izdvajati iz leksikologije, a taj je proces bio potaknut objavljivanjem „pionirskog rada Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku lingvista Viktora Vladimiroviča Vinogradova“ (Fink-Arsovski 2002: 6). Izdvajanje frazeologije iz leksikologije započelo je na području bivšeg Sovjetskog Saveza, a mnogi su radovi i frazeološki rječnici pokazali kako je opravdano frazeologiju promatrati kao samostalnu jezikoslovnju disciplinu. Frazeologija se može promatrati na različitim razinama i s više aspekata, no bitno je napomenuti kako je ona i kulturološki mnogoslojna. Njezin naziv potječe od grčke riječi *phrasis*, čije je značenje ‘izraz’, te riječi *logos*, sa značenjem ‘riječ’, odnosno ‘govor’. Terminom su frazeologija stoga obuhvaćena dva značenja. Njegovo se prvo značenje odnosi na lingvističku disciplinu, odnosno na znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture (Fink-Arsovski 2002: 5). Ustaljeni se izrazi „mogu izučavati u okviru jednoga ili više jezika odnosno samo na teoretskom planu“ (Fink-Arsovski 2002: 5). Drugo se značenje termina *frazeologija* odnosi na ukupnost frazema koji su raspoređeni prema različitim kriterijima. Na primjer, prema komponentama određenog semantičkog polja, prema podrijetlu i proširenosti upotrebe, prema vremenskoj raslojenosti i prema područnoj raslojenosti. Jedan od kriterija je i frazeologija koju upotrebljavaju određeni književnici, a proučavati se mogu i različiti strukturni frazeološki tipovi¹ (Fink-Arsovski 2002: 5).

Frazeologija se u Hrvatskoj počela proučavati krajem 20. stoljeća, točnije 70-tih godina, kada je Antica Menac potaknula razvoj frazeologije na našem

¹ Komponente određenog semantičkog polja: zoonimna i somatska frazeologija, podrijetlo i proširenosti upotrebe: internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija, vremenska raslojenost: arhaična frazeologija, područna raslojenost: dijalektalna i regionalna frazeologija. (Fink-Arsovski 2002: 5)

području. Oko sebe je okupila grupu suradnika, uglavnom rusista, koji su činili jezgru Zagrebačke frazeološke škole (Fink-Arsovski 2002: 6).

2.1. O frazemu

Frazem² je osnovna jedinica frazeologije, a sastoji se od najmanje dviju sastavnica – „od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke“ (Fink-Arsovski 2002: 6). Kao temeljna se obilježja frazema ističu njegova cjelovitost i čvrsta struktura. Važno je napomenuti kako frazem ne nastaje u govornom procesu, već se on javlja kao „već zapamćena, usvojena ili naučena (ako se radi o stranom jeziku) cjelina...“ (Fink-Arsovski 2002: 6) Ta se cjelina potom uključuje u diskurs, iz tog se razloga može govoriti o ustaljenosti, odnosno reproduktivnosti frazema. Frazem vrši sintaktičku funkciju u rečenici i time postaje dio rečeničnog ustrojstva, a dio se njih može upotrebljavati i kao zasebna cjelina, odnosno rečenica. U dubinskoj strukturi frazema kod kojih su sve ili dio sastavnica desemantizirane pojavljuje se značenjska slika, semantički talog. Slikovitost je karakteristična za većinu frazema te je značajkom koja se izravno veže uz desemantizaciju (semantičku preobliku) „svih ili dijela frazeoloških komponenata (sastavnica) u frazemu“ (Fink-Arsovski 2002: 6).

Slobodne sveze riječi su one kod kojih svaki leksem posjeduje svoje prototipno leksičko značenje. Na primjer, u kontekstu karnevala može se upotrijebiti sveza „*skinuti krinku s lica (Skinula sam Marku krinku s lica da bih je na trenutak posudila susjedinoj kćeri)*“ ili kada u kontekstu situacije odlaganja nepotrebnih predmeta u koš izgovorimo slobodnu svezu bacati u isti koš (*Čisteći sobu, sestre su sve smeće bacale u isti koš, a potom ga iznosile u dvorište*), u njima nema nikakva semantičkog pomaka“ (Fink-Arsovski 2002: 7). U trenutku kada se

² Menac (2007: 11) navodi kako se za frazem mogu koristiti i drugi nazivi: frazeologizam, frazeologemi, idiomi, stalni izrazi, frazeološke jedinice, frazeološki obrati, stalni leksički kompleksi i dr. U hrvatskoj se frazeologiji ustalio naziv frazem, prema drugim jedinicama jezika kao sustava.

slobodne sveze upotrijebe u frazeološkom kontekstu, onda svi leksemi „mijenjaju svoj značenjski status i postaju frazeološke komponente“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Da bi frazem kao cjelina u sljedećem koraku dobio novo značenje, sastavnice (sve ili dio njih) unutar frazema se semantički prazne. To je dokaz da se radi o desemantizaciji pojedinih ili svih komponenata. U dubinskoj strukturi zadržao se semantički talog, odnosno slika, „koja istovremeno i pomaže pri formiranju frazeološkog značenja, ali i signalizira samo frazeološko značenje, tj. pomaže pri njegovu dešifriranju“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Tako je frazem *skinuti krinku s lica komu* dobio značenje ´razotkriti čije namjere (obično loše), raskrinkati koga´, a frazem *bacati u isti koš koga, što* ´poistovjećivati koga, što, izjednačavati neusporedive predmete´ (Fink-Arsovski 2002: 7).

Navedeni primjeri pokazuju kako „frazeološko značenje ne nastaje na bazi zbroja leksičkih značenja pojedinih komponenata u sastavu frazema“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Prema Fink Arsovski (2002: 7) postoje dvije vrste desemantizacije – potpuna i djelomična. Potpuna desemantizacija znači da se frazeološko značenje izražava na posve drugačiji način, naime, pri definiranju frazema ne služi se ni jednom frazeološkom sastavnicom – sve su komponente „u sastavu frazema semantički preoblikovane“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Do djelomične desemantizacije dolazi kad dio komponenata izgubi svoje prvotno leksičko značenje, a one desemantizirane komponente se najčešće „upotrebljavaju i u određivanju frazeološkog značenja“ (Fink-Arsovski 2002: 7).³

Frazemi često posjeduju snažnu ekspresivnost i konotativno značenje, koje je najčešće negativno. Sve ranije spomenute osobine odnose se na užu frazeologiju, odnosno na frazeologiju u užem smislu, no bitno je spomenuti i „dio ustaljenih izraza za koje nije karakteristična desemantizacija (najveći se dio takvih izraza uopće ne desemantizira; to je *nulta desemantizacija*), slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Takvi izrazi

³ Na primjer, „raditi na crno ´raditi mimo zakonskih propisa, ilegalno raditi“ (Fink-Arsovski 2002: 7)

pripadaju široj frazeologiji, odnosno frazeologiji u širem smislu. Oni posjeduju ustaljenost, čvrstu strukturu i cjelovitost. Nerijetko se susreću „u terminologiji i u pojmovima iz različitih područja“ (Fink-Arsovski 2002: 7).⁴

Iako se frazemi mogu analizirati s različitih aspekata, postoje tri osnovna oblika frazeološke analize – semantički, sintaktički i strukturni. Prvi oblik frazeološke analize bavi se samim frazeološkim značenjem i načinom njegova formiranja, ali i motiviranošću te porijeklom frazema. Sintaktička frazeološka analiza obuhvaća način uključivanja frazema u rečenično ustrojstvo, dakle određivanje njegove funkcije. Strukturna frazeološka analiza bavi se formalnom stranom, odnosno opsegom frazema, kao i njegovim leksičkim sastavom te određivanjem sintaktički noseće komponente. (Fink-Arsovski 2002: 8)

Većina se frazeologa, govoreći o opsegu frazema, opredijelila za trostupanjku podjelu. Fonetska je riječ opsegom najmanja jedinica, dakle to je frazem „koji se najčešće sastoji od jedne autosemantičke i jedne (ili više) sinsemantičke riječi, pri čemu je najvažnije za taj strukturni tip da čini jednu akcenatsku cjelinu“ (Fink-Arsovski 2002: 8). Najčešće se dio fonetskih riječi sastoji od imenice i prijedloga, potom od imenice i čestice ili imenice i prijedloga ili zamjenice. Skup riječi se kao frazeološki strukturni tip sastoji od „najmanje dviju autosemantičkih riječi s najmanje dvjema akcenatskim cjelinama“ (Fink-Arsovski 2002: 8). Postoje zavisni i nezavisni skupovi riječi.⁵ Frazemi sa strukturom rečenice čine sljedeću strukturnu kategoriju. U sastavu mogu „imati oba glavna rečenična dijela. Mogu biti krnje i složene rečenice, ali i zavisne (surečenice). (Fink-Arsovski 2002: 8)

⁴ Na primjer, „crna burza, poljski miš“ (Fink-Arsovski 2002: 8)

⁵ Zavisni se skup riječi dijeli na nekoliko skupina, no najzastupljenije su imeničke (živa enciklopedija), glagolske (nositi glavu u torbi) i pridjevske (brz na šakama). Nezavisni skup riječi obuhvaća manji broj frazema, a njegove sastavnice nisu u gramatički zavisnom odnosu (jasno i glasno). (Fink-Arsovski 2002: 8)

(Fink-Arsovski 2002: 9) nadovezuje se i na kategorijalno značenje frazema. S obzirom na kategorijalno značenje može se razlikovati nekoliko skupina frazema: „glagolski, imenički, priložni, pridjevski, a spominju se i malobrojnije skupine zamjeničkih, neodređeno-količinskih, modalnih te uzvičnih frazema“ (Fink-Arsovski 2002: 9). Vezano je uz način izricanja frazeološkoga značenja. O kategorijalnom značenju dodatnu informaciju daje sintaktički aspekt frazeološke analize, a „način uvrštavanja frazema u diskurs može nam signalizirati o kojem je kategorijalnom značenju riječ“ (Fink-Arsovski 2002: 9).

Burger ⁶(1998: 11), s druge strane, koristi termin frazeologizam (*Phraseologismus*) i uz njega veže dvije karakteristike:

- Frazeologizam se sastoji od najmanje dviju riječi.
- Frazeologizam se sastoji od riječi koje nisu slučajno tako posložene, već se radi o kombinaciji riječi koja je govornicima njemačkoga jezika poznata upravo takvom (eventualno u još nekim varijantama).⁷

Objekti značajke podudarne su onima koje se navode i u frazeološkoj literaturi na hrvatskome jeziku (usp. Fink-Arsovski 2002: 6-7).

U okviru će se ovoga rada za osnovnu jedinicu frazeološkoga jezičnog sustava koristiti termin frazem koji je ustaljen u suvremenoj frazeološkoj literaturi na hrvatskome jeziku, a prema ostalim jedinicama jezika kao sustava.

⁶ „Erstens bestehen sie aus mehr als einem Wort, zweitens sind die Wörter nicht für dieses eine Mal zusammengestellt, sondern es handelt sich um Kombinationen von Wörtern, die uns als Deutschsprechenden genau in dieser Kombination (eventuell mit Varianten) bekannt sind...“

⁷ Napomena: Svi prijevodi s njemačkoga na hrvatski jezik u okviru ovoga rada su autorski.

3. Polileksikalnost, čvrsta struktura, pragmatika i idiomatičnost

Prema Burgeru (1998: 14), frazeme koji pripadaju frazeologiji u širem smislu odlikuju sljedeće dvije značajke – polileksikalnost i čvrsta struktura. Polileksikalnost znači da se frazem (frazeologizam) sastoji od najmanje dviju sastavnica. Osim polileksikalnosti, frazem posjeduje i čvrstu strukturu, što znači da se može pojaviti samo u određenoj kombinaciji frazemskih sastavnica, dakle on je ustaljen u govoru i pismu. Frazeologija u užem smislu podrazumijeva još jednu značajku, a to je idiomatičnost. Idiomatičnost je „semantička pretvorba najmanje jednoga člana toga čvrstog skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbroju značenja njihovih članova“ (Kovačević 2012: 9). Frazemi koji ispunjavaju ovaj kriterij nazivaju se (i) idiomima. (Burger 1998: 15)⁸

Povijesni proces kojim neka slobodna sveza riječi postaje frazeološkom naziva se frazeologizacija, a proces kojim neka sveza riječi postaje idiomom naziva se idiomatizacija. (Burger 1998: 15)⁹

U nastavku se donose definicije i određenje pojedinih temeljnih značajki frazema koje izdvaja isti autor (Ibid., 1998), a to su polileksikalnost, čvrsta struktura, pragmatičnost (pragmatička čvrstoća) i idiomatičnost.

3. 1. Polileksikalnost

Pojam polileksikalnosti može se u pravilu lako definirati. Relativno je lako odrediti obuhvaća li jedan izraz više riječi, ukoliko se pritom osvrne i na samu definiciju riječi. Burger (usp. 1998: 15) spominje pojam polileksikalnosti i ne

⁸ „Die Teilklasse von Phraseologismen, die auch dieses Kriterium erfüllen, bildet den Bereich der Idiome.“

⁹ „Der historische Prozeß, durch den eine freie Wortverbindung zu einem Phraseologismus wird, heißt Phraseologisierung; der Prozeß, durch den eine Wortverbindung zum Idiom wird, heißt Idiomatisierung.“

ulazi u različite definicije riječi. Kao gornju granicu frazeoloških sveza navodi rečenicu te se nadovezuje na kratke tekstove koji obuhvaćaju više od jedne rečenice. Primjer takvih bile bi pjesme i molitve. One mogu imati status sličan onomu samih frazema, ali to je slučaj jedino kada se takvim tekstovima ne služe samo pojedine osobe, već su oni ustaljeni i u većim grupama, primjerice pripadaju cijeloj jednoj generaciji. Graničan slučaj predstavlja skupina koja obuhvaća poslovice ili izraze slične poslovicama.¹⁰

Dakle, da bi frazem ispunjavao kriterij polileksikalnosti, on se mora sastojati od najmanje dviju sastavnica (leksema, riječi), ali nije navedeno radi li se u tom slučaju samo o autosemantičkim riječima (npr. ulje, baciti) i/ili sinsemantičkim riječima (npr. na).¹¹ Fink Arsovski (2002: 6 navedeno u Kovačević 2012: 11) u pregledu osnovnih obilježja frazema „izdvaja supostojanje najmanje dviju sastavnica, bez obzira na to je li riječ o dvjema punoznačnicama ili o kombinaciji punoznačnice i nepunoznačnice. Njihova odlika mora biti cjelovitost značenja i čvrsta struktura.“ Nadalje, posebnu pozornost, uz slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje, pridaje desemantizaciji „semantičkoj preoblici jednoga dijela ili svih frazemskih sastavnica kao nužnom čimbeniku frazeologizacije.“ Fink Arsovski (2002: 6 navedeno u Kovačević 2012: 11) Burger pak smatra da svaka kombinacija koja se sastoji od dviju riječi pripada frazeologiji. (Burger 1998: 16)¹²

3.2. Čvrsta struktura

Termin polileksikalnost lakše je definirati nego termin čvrsta struktura. Burger (1998: 16) navodi kako su svi frazemi ustaljeni u određenoj jezičnoj zajednici i koriste se sinkrono. Nadalje, frazem se prepoznaje na isti način kao što

¹⁰ Usp. Burger (1998: 15), Polylekikalität.

¹¹ Frazem *bacati ulje na vatru*.

¹² „...und rechne jede feste Kombination von zwei Wörtern zur Phraseologie“ (Burger 1998: 16).

se prepoznaje i riječ, odnosno on je uobičajen u svakodnevnom govoru, kao i sama riječ. U trenutku kada neka osoba pročita ili čuje određeni frazem, ona će ga razumjeti – i to bez razmišljanja o potencijalnom leksičkom značenju njegovih pojedinih sastavnica. Burger (1998: 16) nadalje uspoređuje dva pojma: znati i koristiti. Ističe kako govornik može znati jedan izraz, dakle on mu može biti poznat jer se prije već susreo s njim, ali iz nekog određenog razloga¹³ on taj izraz ne koristi. Stoga se korištenje određenih frazema može odnositi na jednu cijelu jezičnu zajednicu ili na određene sektore, koji mogu biti određeni arealno ili kao sociolekti.¹⁴

Mogu se razlikovati minimalno tri razine promatranja takvih čvrstih struktura koje se donose i razmatraju u nastavku.

3.2.1. Čvrsta struktura iz psiholingvističke perspektive

Kao što je već navedeno, frazemi se prepoznaju na isti način kao i riječi. Oni su mentalno pohranjeni¹⁵, slično kao i riječi, pa ih stoga možemo i zamisliti, ali i producirati, no ipak postoji razlika između riječi i frazema. Većina frazema ne predstavlja kompaktnu jezičnu jedinicu, već se u nekim slučajevima ponašaju kao uobičajene sintaktičke jedinice (cjeline). Sama se riječ može deklinirati ili konjugirati samo kao cjelina, a može i zauzeti neko drugo mjesto u rečenici. S druge strane, komponente frazema mogu se u određenim granicama, o kojima bi se još dalo raspravljati, deklinirati, konjugirati ili promijeniti svoja mjesta.

¹³ Moguće je da govornik taj određeni izraz smatra prestarim. (Burger 1998: 16), „...weil sie ihn für altmodisch...halten“.

¹⁴ Usp. Burger (1998: 16).

¹⁵ Mentalno pohranjeni znači da se ti izrazi ili riječi nalaze u mentalnom leksikonu. Mentalni leksikon (*njem.* mentales Lexikon) predstavlja takozvano „mentalno skladište“ „riječi jezika koji osoba zna; ukupni podaci o riječima kojima se netko služi; konstrukt koji se zasniva na pretpostavci da svi oni koji upotrebljavaju neki jezik raspolažu relativnim podacima o riječima i njihovim međusobnim odnosima koji su pohranjeni u njihovoj memoriji...“ (Erdeljac 2009: 324).

Najlakši način za dokazivanje zastupljenost frazema u mentalnom leksikonu su različiti psiholingvistički testovi. (usp. Burger 1998: 17)

Burger (1998: 17) kao primjer navodi i poslovice koje su relativno duge i često sintaktički dvodijelne kombinacije. Test se može napraviti na sljedeći način: počnemo govoriti ili čitati određenu poslovicu, a druga je osoba mora nadopuniti. Ovakvi se testovi nazivaju testovi s umetanjem riječi (*njem.* Lückentest), odnosno testovi koji zahtijevaju nadopunjavanje jedne ili više sastavnica određene rečenične konstrukcije.

Ostvarivanje čvrste strukture na psiholingvističkoj razini predstavlja veliku prednost, ali ima i svojih nedostataka. Psiholingvistički kriterij vrijedi za sve frazeme, ali ne vrijedi za sve na isti način. Psiholingvistički kriteriji su slabo prilagođeni za postavljanje granice jezičnog područja na razini sustava, a osim toga njihova provjera ne predstavlja lak zadatak. (Burger 1998: 20)

3.2.2. Strukturna ustaljenost

Strukturna ustaljenost se može razumjeti jedino kada se u obzir uzme i pojam slobodne sveze. Frazeološke sveze stoje u opreci prema slobodnima, no važno je istaknuti kako izraz „slobodan“ ne znači da se riječi izvan frazeologije mogu nasumično kombinirati. Slobodne sveze (riječi) su ograničene po morfosintaktičkim i semantičkim pravilima. Jedna sveza je slobodna onda kada ne podliježe nekim drugim ograničenjima, osim ranije spomenutih morfosintaktičkih i semantičkih pravila. (Burger 1998: 20)¹⁶

¹⁶ „Was mit Festigkeit im strukturellen Sinne...gemeint sein kann, läßt sich nur verstehen, wenn man den Begriff von nicht-phraseologischen Wortkombinationen her betrachtet. Als Gegenbegriff zu „phraseologische Wortverbindung“ gilt der Terminus freie Wortverbindung. „Frei“ kann nun nicht etw bedeuten, dass man außerhalb der Phraseologie Wörter völlig beliebig miteinander kombinieren könnte. Die nicht-phraseologische Kombination von Wörtern ist eingeschränkt durch die morphosyntaktischen und semantischen Regeln. „Frei ist

Svaka sastavnica u slobodnim svezama zadržava svoje značenje, što znači da „značenje cijele sveze predstavlja zbroj odnosno kombinaciju tih pojedinačnih značenja“ (Menac 2007: 9). Svaki govornik slobodno bira sastavnice svojih sveza, ovisno o značenju koje želi dati toj svezi, a te sveze nastaju u govornom procesu. Dok svaka sastavnica u slobodnim svezama zadržava svoje značenje, „u frazeološkim svezama dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica“ (Menac 2007: 9). Takve sveze ne nastaju u govornom procesu, već ih govornik već unaprijed poznaje. Same su sastavnice govorniku „na neki način zadane: on ne bira sastavnice, nego gotovu svezu“ (Menac 2007: 9).

Burger (1998: 20) nadalje govori kako su semantička pravila „slabija“ od sintaktičkih. Nepoštivanje tih pravila dovodi ne samo do krivih formulacija, već u ekstremnim slučajevima i do besmislenih formulacija. S druge strane, frazeološke sveze često dovode do određenih nepravilnosti, ali i restrikcija. Nepravilnosti i restrikcije dovode do anomalija koje su ujedno i simptom koji dovodi do idiomatičnosti frazema, dakle strukturalna čvrstoća je ujedno i jedan aspekt idiomatičnosti.¹⁷

3.2.2.1. Nepravilnosti

Kod jedne se skupine frazema mogu promatrati i nepravilnosti u morfologiji i/ili sintaksi. Mnoge od njih dolaze iz starijih jezičnih odnosa i ostale su prepoznatljive u svom starijem obliku. Burger (1998: 20) kao primjer navodi frazem *in (des) Teufels Küche kommen* (dosl. doći u vražju kuhinju; ‘dospjeti u neugodnu (nezgodnu) situaciju. U ovom primjeru imenična se sastavnica u

eine Wortverbindung also dann, wenn sie keinen anderen Einschränkungen als denen der normalen morphosyntaktischen und semantischen Regeln unterliegt.“

¹⁷ Idiomatičnost je glavna karakteristika idiomatskih rutinskih formula prema Harald Burgeru, ali i idiomatskih rutinskih formula općenito.

genitivu (*des Teufels*) javlja u funkciji atributa koji se u današnjem njemačkom jeziku može razumjeti, ali on više nije produktivan. Nadalje navodi jednu drugu grupu nepravilnosti koja se očituje u uporabi zamjenica: iako se zamjenica s pogleda tekstne lingvistike ne odnosi na nešto, dakle ne može se razumjeti ni anaforički, ali ni kataforički, na primjer *es schwer haben* čije je značenje *mit vielen Problemen behaftetes Leben führen*¹⁸ (*hrv. voditi težak život*)¹⁹.

3.2.2.2. Ograničenja (restrikcije)

Burger (usp. 1998: 22) navodi dvije vrste ograničenja (restrikcija) koje se javljaju u frazeologiji: morfosintaktička i leksičko-semantička. Određene morfološke i/ili sintaktičke operacije moguće su kod slobodnih sveza, ali se ne mogu primijeniti kod frazma. Na primjer:

Das ist kalter Kaffee./ To je hladna kava. —————> Der Kaffee ist kalt./Kava je hladna.
(Burger 1998: 22)²⁰

Kada bi u izrazu *Das ist kalter Kaffee*, čije je frazeološko značenje 'to je već odavno poznato, nije zanimljivo', pridjev postao dijelom imenskoga predikata, izgubilo bi se frazeološko značenje, a sam bi izraz onda predstavljao slobodnu svezu. Navedeni izraz može se pojaviti samo u jednini, jer bi upotreba množinskoga oblika za posljedicu imala gubljenje frazeološkog značenja. (Burger 1998: 23)

Kod leksičko-semantičke podjele važno je istaknuti kako se u frazemske sastavnice ne mogu zamijeniti svojim sinonimom, odnosno ne u svakom slučaju

¹⁸Redensarten Index. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache. https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~es%20schwer%20haben&bool=relevanz&sp0=rart_ou, 9. 9. 2021.

¹⁹ Usp. Burger (1998: 20). U hrvatskome se značenjski može dovesti u vezu s frazemom *proći / prolaziti (proživjeti / proživljavati) svoju (pravu) kalvariju (golgotu)*.

²⁰ „Das ist Kalter Kaffee -> Der Kaffee ist kalt“ (Burger 1998: 22).

(postoje i frazemi s varijantnim sastavnicama), a da idiom pritom ne izgubi svoje frazeološko značenje, dakle da ne postane slobodna sveza. (Burger 1998: 23)

„Opća čvrstina strukture ipak ne znači da su u svim frazemima sve sastavnice nezamjenjive“ (Menac 2007: 12). Primjerice, kod nekih se jedna sastavnica može zamijeniti sinonimom (časna (poštena) riječ). Važno je napomenuti kako „riječ kojom se zamjenjuje sastavnica frazema katkad nije njezin pravi sinonim, ali joj je semantički bliska, na primjer: oprati uši (glavu)...“ (Menac 2007: 12). Za zamjenu se može koristiti i riječ „koja joj nije nimalo bliska po značenju, na primjer, gdje je bog (vrag) *rekao laku noć*“ (Menac 2007: 12). Ponekad u frazemu „identičnom po značenju i strukturi, nalazimo različite riječi istoga značenja koje potječu iz različitih krajeva; neki od takvih frazema ulaze u književnu normu, a drugi ostaju dijalektalno ili lokalno obojeni. Na primjer: za inat (dišpet)“ (Menac 2007: 13). Zamjene druge vrste trebaju se posebno promatrati. „Jedne od njih možemo nazvati gramatičkima; do njih dolazi onda kad u frazemu treba upotrijebiti drugu riječ zbog promjene gramatičkog, a ne leksičkog značenja“ (Menac 2007: 13). Na primjer, primiti/ primati k srcu, branio se (braniti ću se). „Druge se zamjene odnose na istu osnovnu sliku, ali s različitim odnosom subjekta i objekta radnje, npr. dati košaru komu i dobiti (primiti) košaru od koga“ (Menac 2007: 13). Treće zamjene dovode, pomoću riječi suprotna značenja, do stvaranja frazemskih antonimskih parova. Na primjer u dobar čas – u zao čas (Menac 2007: 13).

3.3. Relativizacija ustaljene strukture

Novija su frazeološka istraživanja pokazala da je potpuna leksička ustaljenost moguća samo kod pojedinih frazeologizama, posebice kod onih s tzv. jedinstvenom komponentom (*unikale Komponente*, Burger 1998: 25). Jedinstvene komponente su riječi koje se pojavljuju samo kao sastavnica određenoga frazema,

a nikada samostalno. To mogu biti imenice, pridjevi, glagoli i strane riječi. Na primjer, auf *Anhieb* 'sofort, beim ersten Versuch' / 'odmah, pri prvom pokušaju' (Fleischer 1997: 37, navod prema Hildinger 2013: 9).

U dijelu je frazema zamjena njihovih sastavnica ipak moguća, a ta se pojava naziva varijantnošću. Burger razlikuje dva pojma koja su bitna za relativizaciju leksičke i strukturne ustaljenosti – varijaciju i modifikaciju (usp. Burger 1998: 25).

3.3.1. Varijacija i modifikacija

Sintaktičku i semantičku promjenu osnovne strukture frazema naziva se frazemska inačica (*njem.* Variante) . Modifikacija se pak opisuje kao svjesna manipulacija frazemom. Na primjer, *Schlechter Rat ist teuer* / 'Loš savjet je skup' u reklami se može modificirati i onda glasiti *Guter Rat ist teuer* / 'Dobar savjet je skup'. Varijacije se koriste nesvjesno, dok su modifikacije, npr. u reklamama, vrlo česta pojava, a posjeduju i stilističku vrijednost (usp. Burger 1998: 25 navedeno u Russila 2009: 11; Fink-Arsovski 1997).

3.4. Pragmatika i pragmatička ustaljenost

Prije definiranja pojma pragmatičke čvrstoće potrebno je definirati i što je pragmatika te što sve obuhvaća. Pragmatika (*njem.* Pragmatik) je „grana lingvistike koja proučava prenošenje značenja izjava u kontekstu“ (Lawrence Trask 2005: 260). Grana lingvistike koja proučava značenje naziva se semantika. Sredinom prošloga stoljeća mnogi su lingvisti i filozofi nailazili na poteškoće koje su nastajale „zbog nerazlikovanja dviju prilično različitih vrsta značenja“ (Lawrence Trask 2005: 260). Semantika se bavi proučavanjem prve vrste značenja, dakle osnovnim značenjem jezičnog izraza i to nedjeljivo od samoga

izraza. Pragmatika se, s druge strane, bavi proučavanjem druge vrste značenja. To se značenje javlja „kao posljedica međudjelovanja jezičnog izraza s kontekstom u kojemu se upotrebljava“ (Lawrence Trask 2005: 260).

Uzmimo kao primjer rečenicu *Lucija je teška alkoholičarka*. Ta rečenica sa sobom nosi svoje osnovno i neodvojivo značenje – i to u svim okolnostima. Njezino osnovno značenje bi bilo: ‘Lucija često, gotovo svakog dana, konzumira velike količine alkohola.’ Lawrence Trask (2005: 261) se pita što bi se dogodilo da istu rečenicu izgovorimo kao odgovor na tri različite izjave. Sljedeći njegov primjer bit će navedene tri različite izjave koje izgovara Ana u trima različitim kontekstima. Kao primjer poslužit će ranije spomenuta rečenica *Lucija je teška alkoholičarka*.

Prvo: (Ana želi održati predavanje na kojem želi govoriti o štetnosti alkohola na mentalno i fizičko zdravlje): *Znaš li kome bi ovo predavanje bilo izuzetno korisno?*

Drugo: (Ana traži (teške) alkoholičare koji bi joj pomogli ispuniti neki upitnik): *Bi li Lucija htjela ispuniti upitnik?*

Treće: (Ana piše knjigu o tome kako alkohol utječe na pojedinca i svijet oko njega): *Možeš li pitati Luciju da mi opiše svoju trenutnu situaciju?*

Lawrence Trask (2005: 261) navodi kako nije vjerojatno da ista rečenica ima sva tri različita značenja. Nadalje govori kako se kontekst mijenja, a samim time mijenja se i značenje koje se prenosi. Vrlo je vjerojatno da su ranije navedena tri značenja prenesena jer se nalaze u međusobnom odnosu – odnosu onoga što je rečeno i konteksta u kojemu je to rečeno. „Ta je varijabla, odnosno kontekstom uvjetovani odnos između onog što se reklo i onog što se komuniciralo, predmet proučavanja pragmatike.“ (Lawrence Trask 2005: 261)

Pintarić (2002:38) navodi da „jedinice kojima se služi pragmatika imaju različite nazive ovisno o nivoima koje opisuju“. U usporedbi s jezičnim

jedinicama, na leksičkoj se razini nalaze pragmemi, na rečeničnoj govorni činovi, a na tekstovnoj diskurz. „Pragmeme su najniže jedinice u pragmatičkome opisu koji se u jeziku mogu izraziti leksemima.“, navodi se u istomu izvoru. Pintarić (Ibid., 38) spominje osam vrsta pragmea (pragmea afektive, pragmea pueritive, pragmea senzitive, pragmea diktative, pragmea imitativne, pragmea specifikative, pragmea kognitive i pragmea demonstrative). Na srednjoj je pragmatičkoj razini nužno opisati i klasificirati stereotipne govorne činove ili iskaze „koji se iskazuju prigodnim situacijskim frazama te opis diskurzivnih konektora kojima se spaja ili razdvaja cjelina zvana diskurz“ (Pintarić 2002: 39). Na najvišoj pragmatičkoj razini, koja se odnosi na diskurz, razlikuju se govorni žanrovi i pojedinačni govorni događaji. Govornim se žanrovima „opisuje cjelovita govorna situacija (npr. razgovor uz večeru, čestitanje, susret na ulici i sl.)“ (Pintarić 2002: 39). Pojedinačni govorni događaji obuhvaćaju „nize tema u razgovoru, fraze i postupci prilikom čestitanja, invokacijske, intervokacijske i eksvokacijske fraze pri susretu itd“ (Pintarić 2002: 39).

Pragmatička ustaljenost otvara jednu potpuno novu perspektivu, naime frazemi se počinju promatrati kao frazemi koji su pojavljuju u tipičnim komunikacijskim situacijama – usmenim, ali i pismenim. Takvi frazemi nazivaju se pragmatički frazemi (Burger 1998: 29). Kod pragmatičnih frazema bitna je njihova komunikacijska funkcija, a ne semantičko značenje (Burger 1998: 29 navedeno u Russila 2009: 12). Pragmatički frazemi bit će detaljnije objašnjeni unutar poglavlja *Pokušaji klasifikacije frazema, odnosno Klasifikacija frazema prema Haraldu Burgeru.*

3.5. Idiomaticnost

Pojam idiomaticnosti može se u znanosti različito definirati. S jedne strane on obuhvaća ranije spomenute strukturne anomalije koji predstavljaju dio čvrste

strukture, a s druge strane predstavljaju specifične semantičke posebnosti koje razlikuju frazeme od slobodnih sveza. (usp. Burger 1998: 31)

„U užem se smislu to odnosi samo na semantičke aspekte. Čak se i semantičke posebnosti mogu promatrati kao jedna vrsta anomalije i to na način da je idiomatičnost, u širem smislu, jedan produžetak anomalije“ (Burger 1998: 31).

Burger (usp. 1998: 31) upotrebljava pojam idiomatičnosti, u užem smislu semantičke idiomatičnosti. Postoje različite vrste relacija između frazeološkog značenja i slobodne sveze komponenata, odnosno cijele sveze. Postoji li nepodudarnost između frazeološkog i leksičkog značenja cijelog izraza, onda je izraz idiomatičan u semantičkom smislu. Što je veća razina nepodudarnosti između ovih dvaju značenja, to je jača idiomatičnost frazema. Semantička idiomatičnost frazema događa se postupno. Kod nje se može razlikovati više perspektiva od kojih su najvažnije psiholingvistička i strukturna.

Kao primjer se može uzeti njemački frazem *Öl ins Feuer gießen* (‘dodavati ulje na vatru’). Na području govornog sustava ne postoji veza između slobodnog i frazeološkog značenja navedenoga izraza. Može se znati slobodno značenje ovog frazema ukoliko se znaju sintaktička i semantička pravila njemačkoga jezika (usp. Burger 1998: 31)

Zapravo ne postoje semantička pravila koja bi dopustila da se iz slobodne sveze komponenata i njihova pridruživanja dobije frazeološko značenje ‘eine Streit noch verschärfen’ /‘zapapriti svađu’. S gledišta strukturalno-semantičke perspektive ovaj je izraz idiomatičan, kao i izraz *jmdm. einen Korb geben* ‘dati košaricu *komu*’. (Burger 1998: 32)²¹

²¹ „Es gibt aber keine semantische Regel, die es erlauben würde, aus der freien Bedeutung der Komponenten und deren Zusammenfügung die phraseologische Bedeutung ‘einen Streit noch verschärfen’ abzuleiten. (...) Aus strukturell-semantischer Perspektive ist der Ausdruck also ‘idiomatisch’. Auch ein Ausdruck wie *jmdm. einen Korb geben* ist in diesem Sinne idiomatisch“ (Burger 1998: 31, 32)

Osim idiomatskih frazema postoje i neidiomatski i djelomično idiomatski frazemi. Frazem *einen Streit vom Zaun brechen*²² je po svojoj komponenti *vom Zaun brechen* idiomatski, dok je komponenta *einen Streit* (hrv. svađu) zadržala svoje prototipno leksičko značenje, stoga je ovaj izraz djelomično idiomatski. Može se reći i da je djelomično desemantiziran jer je jedna od sastavnica zadržala svoje prototipno leksičko značenje te se javlja i kao dio frazemskoga značenja. Izrazi u kojima između prototipnog leksičkog značenja pojedinih sastavnica te značenja frazema kao cjeline nije došlo do odstupanja na semantičkoj razini ili je ono minimalno nazivaju se neidiomatskim frazeologizmima. Na primjer, izraz *sich die Zähne putzen* (hrv. prati zube) (usp. Burger 1998: 32).

Kod učenja stranog jezika, početniku nije toliko važno je li frazem idiomatski ili djelomično idiomatski, iako mu/joj idiomatski frazemi mogu stvarati pravi izazov. Moguće je da će početnik koji uči strani jezik teško prepoznati idiomatske frazeme u tekstu, a još će ih teže početi i aktivno koristiti. Problemi potpune idiomatičnosti javlju se i u prevođenju (Kühn 2003: 111; Lüger 2007: 456 navedeno u Jesenšek 2008: 398, navod prema Russila 2009: 14).²³

²² „etwas provozieren, einen Streit beginnen“/provocirati, započeti svađu´ Redensarten Index. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache. https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=einen+Streit+vom+Zaun+brechen&bool=relevanz&gawoe=an&sp0=rart_ou , 9. 9. 2021.

²³ „Für einen Fremdsprachenlerner ist z.B. die Bewusstheit darüber, ob ein Phraseologismus teil- oder vollidiomatisch ist, nicht von besonders großer Wichtigkeit, obwohl die vollidiomatischen Phraseologismen im gewissen Sinne eine besondere Herausforderung darstellen. Es kann einem Fremdsprachenlerner schwer fallen, einen vollidiomatischen Phraseologismus in einem Text als einen solchen zu erkennen, und noch schwieriger kann es sein, ihn aktiv zu verwenden. Die Probleme der Vollidiomatizität gelten auch für die Übersetzung“ . (Kühn 2003: 111; Lüger 2007: 456 navedeno u Jesenšek 2008: 398 navedeno u Russila 2009: 14

4. Pokušaji klasifikacije frazema

Frazemi se sastoje od heterogenih sveza riječi, stoga je njihova klasifikacija izuzetno važna. Kao temelj pri pokušaju klasifikacije mogu poslužiti razne polazne točke kao što su jezična i kulturna povijest, morfosintaksa, semantika ili pragmatika. Može se pojaviti i mješovita klasifikacija (Korhonen 2002: 402, navod prema Russila 2009: 14).²⁴

Ruusila (2009: 15-16) u tom smislu navodi dvije vrste klasifikacija – klasifikaciju frazema prema Wotjak²⁵ i prema Burgeru. Sljedeće će poglavlje obuhvatiti klasifikaciju koju donosi Harald Burger

4.1. Klasifikacija frazema prema Haraldu Burgeru

Klasifikacija i terminologija ovise jedna o drugoj, no klasifikacija, odnosno kriteriji prema kojima se što klasificira, trebali bi biti stavljeni u prvi plan. Na terminologiju bi se trebalo osvrnuti tek kada je postavljen temelj klasifikaciji. U početku frazeoloških istraživanja bilo je bitno uzeti u obzir različite znanstvenike i njihove znanstveno-istraživačke postupke. Današnja se klasifikacija pokazala uspješnom jer se većina kategorija poklapa. Većina frazeologa koristi kombinaciju koja uključuje sintaktičke, semantičke i pragmatičke kriterije (usp. Burger 1998:33).

Burger (usp. 1998: 36) navodi kako njegov prijedlog klasifikacije frazema pokušava obuhvatiti cijelo područje frazeologije. Pojava daljnje podjele unutar te klasifikacije potrebna je kako bi se još više istaknule razlike između pojedinih

²⁴ „Die Phraseologismen bestehen aus heterogenen Wortverbindungen, weswegen eine Klassifikation notwendig ist. Als Grundlage der Klassifikation können verschiedene Ausgangspunkte dienen: Sprach- oder Kulturgeschichte, Morphosyntax, Semantik oder Pragmatik. Auch Mischklassifikationen kommen vor“ (Korhonen 2002: 402 navedeno u Russila 2009: 14).

²⁵ Usp. Wotjak (2005: 372, navedeno u Ruusila 2009: 15).

pojmovna. Svoju klasifikaciju Burger temelji na kriteriju znakovne funkcije, kriterija koji posjeduju frazemi u komunikaciji“ (Burger 1998: 36)

Prema Burgeru (usp. 1998: 36) postoje tri vrste frazema. U nastavku slijedi njihova temeljna podjela:

1. referencijalni frazemi,
2. strukturni frazemi,
3. komunikacijski frazemi.

Referencijalni frazemi se odnose na objekte stvarnosti, neovisno o tome radi li se o stvarnim ili fiktivnim svjetovima. Strukturni frazemi imaju „samo“ jednu funkciju u jeziku – uspostaviti gramatičke relacije. Komunikacijski frazemi imaju određenu funkciju, naime oni su zaduženi za komunikacijske radnje. U komunikacijske frazeme Burger ubraja i rutinske formule, odnosno pragmatičke frazeme (Burger 1998: 36).

4.1.1. Pragmatički frazemi

Burger (1998: 37) je najprije za rutinske formule koristio termin *pragmatički frazemi*. Smatrao je, naime, kako se tim terminom najbolje može opisati specifičnost ove skupine frazema.²⁶ Kako se sve više budio interes za pragmatikom, tako se budio interes i za jezične rutine i rituale, a s vremenom su svoje mjesto u frazeologiji pronašli i sami pragmatički frazemi (usp. Wotjak 2001: 266 navedeno u Russila 2009: 19).

Pragmatički frazemi, općenito, sadrže sve frazeološke osobine – idiomatičnost, polileksikalnost i čvrstu strukturu. Ipak, postoje i brojna odstupanja. Stupanj idiomatičnosti može varirati, a strukturna čvrstoća često nije apsolutna. Za razliku od ostalih frazema, pragmatičke frazeme karakterizira njihova pragmatička ustaljenost, a pri njihovoj je analizi važno u obzir uzeti upravo

²⁶ „Statt des Begriffs ‘Routineformel’ habe ich früher den Terminus ‘pragmatischer Phraseologismen’ verwendet, der m. E. Spezifik dieser phraseologischen Klasse gut trifft“ (Burger 1998: 36)

njihovu pragmatičku funkciju (Filatkina 2007: 142 navedeno u Russila 2009: 19).²⁷

²⁷ „Für die PP gelten z.T. alle allgemein phraseologischen Merkmale, wie Idiomatizität, Polylexikalität und Festigkeit. Häufig kommt es aber auch zu Ausnahmen. Der Idiomatizitätsgrad kann variieren, (...), die strukturelle Festigkeit ist häufig nicht absolut. (..) Verglichen mit anderen Phraseologismen weichen die PP aber vor allem dadurch ab, dass sie primär durch ihre pragmatische Festigkeit gekennzeichnet sind und dass beim Analysieren ihrer Bedeutung immer ihre pragmatische Funktion berücksichtigt werden muss“ (Filatkina 2007: 142 navedeno u Russila 2009: 19).

5. Rutinske formule

Rutinske formule imaju specifične funkcije u komunikaciji – usmenoj, ali i u pisanoj. Njima se služimo u mnogim komunikacijskim situacijama. Pomoću njih se mogu svladati ponavljajuće komunikacijske radnje, a te se radnje mogu opisati terminom „komunikacijske rutine“. U prvom ih se planu može opisati kao sredstva lingvističke pragmatike. Sintaktički gledano, one su vrlo heterogene, dakle mogu se sastojati od dviju riječi pa sve do cijelih rečenica. Semantički gledano, mnoge od njih imaju sličnosti s idiomatskim referencijalnim frazemima²⁸, a to se u prvome redu odnosi na njihovo značenje. Dakle, one su izgubile svoje leksičko značenje, ali, za razliku od idiomatskih referencijalnih frazema, nisu razvile neko novo značenje koje bi se moglo semantički opisati. U mnogim se slučajevima radi o desemantiziranim svezama riječi s jednom posebnom komunikacijskom funkcijom, no ta se funkcija ne može općenito odrediti (Burger 1998:53).²⁹

Rutinske formule obuhvaćaju širok raspon izraza, a mogu sezati od pozdrava pa sve do diskurzivnih signala (Ivanetić 2002: 221). Pojačan interes za rutinske formule javlja se „s otvaranjem lingvistike za pragmatičke aspekte u jeziku“ (Ivanetić 2002: 221). Početci pragmalingvistike kao jezične discipline,

²⁸ Burger (usp. 1998: 36, 37) je podijelo frazeme na tri kategorije – referencijalne, strukturne i komunikativne. U referencijalnim se frazemima potom pojavljuje stupanj idiomatičnosti, odnosno tri stupnja idiomatičnosti. Radi se o frazemima koji su idiomatični djelomično idiomatični i frazemima koji nisu idiomatični, za koje Burger koristi termin kolokacije. Iz ove podjele potiče termin idiomatski referencijalni frazemi.

²⁹ „Die Routineformel haben spezifische Funktionen innerhalb der Kommunikation, und zwar sowohl in schriftlicher wie mündlicher Kommunikation. (...). Mit ihrer Hilfe bewältigen wir immer wiederkehrende kommunikative Handlungen, die man als „kommunikative Routinen“ bezeichnen kann. Sie sind daher primär mit Mitteln der linguistischen Pragmatik beschreibbar. Syntaktisch gesehen sind sie sehr heterogen (von zwei Wörtern bis hin zu ganzen Sätzen). In semantischer Hinsicht haben viele von ihnen mit den idiomatischen referentiellen Phraseologismen gemeinsam, dass sie ihre wörtliche Bedeutung verloren haben, aber im Gegensatz zu jenen haben sie keine neue, semantisch beschreibbare Bedeutung entwickelt. Es handelt sich also in vielen Fällen um desemantisierte Wortverbindungen mit einer bestimmten kommunikativen Funktion. Welches diese Funktion ist, das läßt sich nicht generell formulieren.“ (Burger 1998: 52).

smještaju se u 60-e godine 20. stoljeća, iako se razmišljanja o jeziku i pojedinačni pragmlingvistički postupci počinju javljati još u doba starih grčkih filozofa. Aristotel je „s jedne strane zaslužan za to da se lingvistička proučavanja jezika sve do poststrukturalističkoga vremena nisu ´usudila´ prijeći granice rečenice, a s druge je strane upravo on govorio o presupozicijama, oko kojih se danas lome koplja između sematike i pragmlingvistike“ (Palašić 2020: 11). Potkraj 19. stoljeća pragmatika se prvi put pojavljuje u promišljanjima Charlesa S. Pierca (Palašić 2020: 11). Pierce je bio američki matematičar i filozof, a termin „pragmatism“ spomenuo je u svom članku „How to make our ideas clear“ 1878. godine. On je prvi upotrijebio termin „pragmatika“, a 60-ih godina 20. stoljeća ovaj je termin „dobio i svoju lingvističku varijantu, pragmlingvistiku“ (Palašić 2020: 12). Dakle, pragmatika se kao zasebna jezična disciplina pojavila sredinom 20. stoljeća, točnije 60-ih godina. Ključna komponenta za njezinu afirmaciju bila je teorija govornih činova, „nastala u okviru predavanja Johna Langshawa Austina, objavljenih 1962., te kritike njegovih promišljanja, koja je dovela do brojnih pragmlingvističkih radova, između ostaloga i Searlovih Govornih činova“ (Palašić 2020: 12).

Jezik je otvoreno-zatvoreni sustav i stalno se razvija. „On je kao zatvoreni sustav uvijek zadan ulaskom pojedinca u dotičnu zajednicu“ (Pintarić 2002: 5). Stečene jezične norme prenose se na mlađe generacije. Otvoreni sustav znači da je jezik „komunikacijsko djelo pojedinca i društva“ (Pintarić 2002: 5). Za uspješnije sporazumijevanje komunikacijskim se djelovanjem stalno smišljaju nova rješenja. Nova rješenja mogu podrazumijevati uvođenje novoga leksika, stvaranje novih frazema, izbacivanje starih i slično (Pintarić 2002: 5). Za lakše i uspješnije sporazumijevanje zaslužne su i rutinske formule.

5.1. Obilježja rutinskih formula

Temeljna obilježja idiomatskih izraza, dakle polileksikalnost, idiomatičnost, ustaljena struktura i reproduktivnost, prisutni su i u rutinskim formula, ali u različitim stupnjevima. Nadalje, rutinske se formule mogu sastojati i od samo jedne riječi, na primjer *Hallo!*; *Mahlzeit!*; *Danke.*; *Natürlich.* (hrv. Bok!!; Dobar tek!; Hvala.; Naravno.) (usp. Höppnerová 2013: 22).

Ono što rutinske formule razlikuje od samih idioma je njihova funkcija koja je u prvome redu pragmatička, odnosno komunikacijska. Rutinskim se formulama može izražavati veselje, sumnja, hrabrost, dvojba, upozorenje, može se nekome poželjeti sreća, ali isto tako nekoga i pozdraviti ili se od nekoga oprostiti. Ovo su samo neke od komunikacijskih funkcija koje se mogu izreći rutinskim formulama, stoga ih se ne može opisati pomoću tradicionalnih značenjskih kategorija i pristupa analizi značenja, već upravo na osnovi njihove funkcije (Lüger 2007: 444 navedeno u Höppnerová 22).³⁰

Na primjer pitanje *Wie geht es?*(hrv. Kako si?) služi (i) tomu kako bi tko pokrenuo razgovor, a ne kako bi koga doslovno pitao kako se osjeća, što radi i ostalo (usp. Lüger 2007: 444 navedeno u Höppnerová 22).

„Rutinske formule mogu, za razliku od idioma, stajati samostalno, izuzetak čine rutinske formule koje ovisne o situaciji i nemaju strukturu rečenice, primjerice *offen gesagt, kurz und gut* (hrv. kako se kaže, kratko i slatko)“ (Beckmann/König 2002, S. 422 navedeno u Höppnerová 22).

Spomenute rutinske formule ne posjeduju samo određenu funkciju, već su povezane s posebnim kontekstima i situacijama u kojima se pojavljuju. Mnoga kontrastivna istraživanja pokazuju kako se rutinske formule razlikuju od jezika

³⁰ „Was sie aber von den Idiomen vor allem unterscheidet, ist ihre Funktion. Während bei den Idiomen die benennende Funktion im Vordergrund steht, ist es bei den Routineformeln die pragmatische, ihre kommunikative Leistung: Mit ihnen reden wir an, verabschieden uns, drücken Freude, Zweifel, Wut, Misstrauen, Warnung, Zustimmung, Ablehnung, Anerkennung, Trost und vieles andere aus. Daher kann man sie auch nicht mit den traditionellen Bedeutungskategorien beschreiben, sondern auf der Grundlage ihrer Funktion. Manchmal spielt ihre Bedeutung nur eine geringe Rolle, wichtig ist nur die Funktion“ (Lüger 2007: 444 navedeno u Höppnerová 22).

do jezika, stoga svaki jezik posjeduje i specifične rutinske formule. Njihovo nepoznavanje ili neprimjereno korištenje može dovesti do nerazumijevanja i nepoštivanja određene situacije (usp. Höppnerová 2013: 22).

Na primjer, početnik u učenju njemačkoga jezika može se naći u situaciji kada želi reći „Nein/Ne“ na pitanje *Möchten Sie noch etwas kaufen?* (hrv. Želite li još što kupiti?). U takvoj bi situaciji iz poštovanja trebalo koristiti izraz *Nein, danke.* (hrv. Ne, hvala.). Često dolazi do neprikladnog izražavanja u komunikaciji elektronskom poštom. Na primjer, student može na kraju poruke upućene svom profesoru napisati *Tschüss* (hrv. Bok!), ili je napisao/la poruku bez pozdrava, umjesto *Mit freundlichen Grüßen/Schöne Grüße* (hrv. S poštovanjem!/Srdačan pozdrav), što je i rutinska formula primjerenija ovoj situaciji.

Kao što je vidljivo u navedenim primjerima, rutinske formule ne pojavljuju se samo u usmenoj komunikaciji, već i u pisanoj. I u njoj je važno koristiti onu rutinsku formulu koja je prikladna određenoj situaciji (usp. Höppnerová 2013: 23).

5.2. Semantika rutinskih formula

Sa semantičkog aspekta, rutinske se formule dijele na idiomatske, djelomično idiomatske i neidiomatske. Idiomatske rutinske formule u potpunosti su izgubile svoje prototipno leksičko značenje i preuzele novo značenje (Höppnerová 2013: 23).³¹

Istraživački dio rada bavit će se analizom rutinskih formula koje prema kriterijima koje donosi Burger (1998: 31) mogu uvrstiti u skupinu potpuno idiomatiziranih.

³¹ „Diese Ausdrücke haben ihre ursprüngliche Bedeutung verloren und eine neue angenommen“ (Höppnerová 2013: 23).

Burger (1998: 31) koristi pojam semantičke idiomatičnosti³²

Navodi kako se izraz idiomatičan u semantičkom pogledu odnosi na pojavu nepodudarnosti između njegova frazeološkog i leksičkog značenja. Što je veća nepodudarnost između tih dvaju značenja, to je prisutan veći stupanj idiomatičnosti (Burger 1998: 31).

„Rutinska formula je djelomično idiomatska onda kad se jedan dio izraza pojavljuje u prenesenom značenju. Ponekad je teško je odrediti granicu između idiomatskih i djelomično idiomatskih rutinskih formula“ (Feilke 2003: 241-264 navedeno u Höppnerová 2013: 23).

„U slučaju da značenje određenoga izraza u cijelosti proizlazi iz značenja njegovih komponenata onda je riječ o neidiomatskim rutinskim formulama. Kao i frazemi, i rutinske formule mogu u cijelosti dobiti novo značenje. Sve to ovisi o situaciji“ (Höppnerová 2013: 23).³³ Stupanj idiomatičnosti rutinskih formula može se dovesti u vezu s desemantizacijom u frazeologiji. Desemantizacija označava semantičku preobliku, odnosno semantičku pretvorbu, „svih ili dijela frazeoloških komponenata (sastavnica) u frazemu“ (Fink-Arsovski 2002: 6). Postoji potpuna i djelomična desemantizacija.³⁴ One se odnose na užu frazeologiju ili frazeologiju u užem smislu. Za izraze koji pripadaju široj frazeologiji li frazeologiji u širem smislu, karakteristična je nulta desemantizacija. Najveći se dio izraza koji pripada nultoj desemantizaciji uopće ne desemantizira. (Fink-Arsovski 2002: 7)

5.3. Sintaksa rutinskih formula

³² „Semantische Idiomatizität“ (Burger 1998: 31).

³³ „Die Gesamtbedeutung dieser Ausdrücke ergibt sich aus der Bedeutung ihrer einzelnen Bestandteile. Genauso wie die Phraseologismen können auch die Routineformeln je nach der Situation unterschiedliche Bedeutung annehmen“ (Höppnerová 2013: 23).

³⁴ Vidi str. 5.

Sintaktički gledano, rutinske su formule heterogene i mogu se pojaviti u raznim sintaktičkim strukturama. Najjednostavnija sintaktička struktura je ona koja uključuje samo jedan leksem. Takva je forma ponajviše prisutna u pozdravnim formulama *Mahlzeit!* (hrv. Dobar tek!), uzvicima *Freilich!* (hrv. Naravno!), obraćanjima nekoj osobi ili osobama *Kollegen!* (hrv. Kolege!), ali i potvrdnim *Jawohl* (hrv. Tako je) ili negativnim odgovorima *Nein* (hrv. Ne) i usklika *Pah!*. Ovakve su rutinske formule izrazito popularne pri izricanju emocionalnih uzvika. (usp. Höppnerová 2013: 24)

Sljedeću sintaktičku strukturu čine nedovršene rečenice. Ponekad se pojavljuju i rutinske formule koje se ne sastoje od jednog leksema, već se pojavljuju u formi nedovršene rečenice. Pritom se misli na izostajanje rečeničnoga člana³⁵, subjekta ili predikata. Na primjer, „(Das / ist) in Ordnung. (Ich wünsche Ihnen) alles Gute!“³⁶ (Höppnerová 2013: 24). Ponekad mogu i zavisne rečenice stajati samostalno, primjerice „Wenn du willst! Dass ich nicht lache! Was ich sagen wollte...“³⁷ (Höppnerová 2013: 24). Neke rutinske formule imaju formu infinitiva ili infinitivne konstrukcije, primjerice „Ruhig bleiben! Nur nicht den Mut sinken lassen!“³⁸ (Höppnerová 2013: 24). Često se pojavljuju i izrazi modalnog karaktera s participom perfektom, primjerice „...Streng genommen, ... Unter uns gesagt, ...“³⁹ (Höppnerová 2013: 24).

Treću sintaktičku formu čine rečenice koje govornici nekog jezika prepoznaju kao dovršene, odnosno cjelovite rečenice. Pored takvih rečenica, dakle rečenica koje govornik prepoznaje kao „gotove dijelove“ koji mu stoje na raspolaganju i koje se ne mijenjaju, postoji i velik broj rečenica koje se spontano reproduciraju, i koje sadrže neke varijabilne dijelove. Nerijetko se govornik može susresti s

³⁵ Njemački jezik ima tri člana, der, die, das, a po članu se raspoznaje rod – muški, ženski i srednji.

³⁶ (‘U redu je.’), (‘Želim Vam sve najbolje!’)

³⁷ (‘Ako želiš!’), (‘da se ne smijem’), (‘Što sam htio/htjela reći...’)

³⁸ (‘Ostani miran!’), (‘Ostani hrabar!’)

³⁹ (‘grubo govoreći’)

takvim rečenicama, a sastoje se od čvrstih i varijabilnih dijelova (Höppnerová 2013: 24).⁴⁰

Na primjer, „Mogu li *te/vas* nešto zamoliti?“ ili „Mogla si pitati *njezinu sestru/njihovu prijateljicu/njegovu mamu* da ispuni anketu!“ Postoje mnoge realizacije takvih rečenica. Navedene rečenice, ali i njihovi čvrsti i varijabilni dijelovi, mogu se dovesti u vezu sa strukturnim aspektom frazema Naime, Fink-Arsovski (2002: 8) navodi da se strukturni oblik frazeološke analize „bavi čisto formalnom stranom: opsegom frazema, leksičkim sastavom i određivanjem sintaktički glavne (noseće) komponente“.

5.4. Komunikacijska funkcija rutinskih formula

Najvažnija značajka rutinskih formula je njihova već ranije spomenuta komunikacijska funkcija – i to u interakciji, u komunikacijskome procesu. Postoji više podjela rutinskih formula (usp. Höppnerová 2013: 25).

Höppnerová (2013: 25) navodi pozdravne formule *Guten Morgen! Hallo* (hrv. Dobro jutro! Bok!), formule vezane uz izražavanje želja *Viel Glück!* (hrv. Sretno!), Uvodne formule *Was ich sagen wollte, ...* (hrv. Što sam htio/htjela reći), formule vezane uz negiranje/odbijanje i izražavanje odobravanja *Unsinn!* (hrv. Glupost!) formule vezane uz opraštanje *Es tut mir leid!* (hrv. Žao mi je!) i ostale.

Variraju od autora do autora, a granice između njih često nisu čvrsto ni jednoznačno određene. Često se može dogoditi da jedna rutinska formula ne pripada samo jednoj grupi, već više njih (usp. Höppnerová 2013: 25).

Rutinske formule su česta pojava u svakodnevnom govoru. Kao primjer mogu poslužiti ustaljeni izrazi koji se koriste pri kupovini, izrazi koji se koriste u

⁴⁰ „Ein großer Teil der Routineformeln sind vollständige Sätze, die als Ganzes aus dem Gedächtnis abgerufen werden. Neben diesen Sätzen, die dem Sprecher bereits als „Fertigteile“ zur Verfügung stehen und bei denen er nichts mehr ändert, gibt es zahlreiche Sätze, die zwar ebenfalls spontan reproduziert werden, die aber einige variable Teile enthalten“ (Höppnerová 2013: 24).

restoranima, kafićima, barovima, izrazi koje koriste voditelji na konferencijama, izrazi vezani uz telefoniranje i slično. Važni materijali za učenje stranog jezika sadrže, prije svega, fraze koje se često ponavljaju, a prisutne su u određenoj situaciji ili okolnostima. Na primjer, *Auf Wiederhören!* (hrv. do sljedećeg slušanja) *Bitte zahlen!* (hrv. Molim Vas platite) *Gute Besserung!* (hrv. brz oporavak!) (usp. Höppnerová 2013: 25).

„Rutinske su formule, kao i sam leksik, podložne promjenama - one stare izlaze iz uporabe, a nastaju nove.“ (Höppnerová 2013: 25).

6. Kontrastivna analiza

Kontrastivna analiza je dio lingvistike, a stručnjaci koji se njome bave nazivaju se kontrastivistima: „(...) kontrastivna se analiza ne bavi klasifikacijom i osim toga, kao što sam pojam kontrastivna podrazumijeva, više ju zanimaju razlike među jezicima, koliko njihove sličnosti.“ (Kovač 2011:198) Temelj kontrastivne analize je pretpostavka da su jezici međusobno usporedivi. (Kovač 2011:199)

Nadalje, temeljni pojam kontrastivne frazeologije je ekvivalencija. Termin ekvivalencije je teško objasniti. Kompleksan je i vrlo problematičan, a istraživali su ga mnogi znanstvenici (usp. Farø 2006: 50, navedeno u Russila 2009: 17).

Korhonen (2007a: 575, navedeno u Russila 2009: 17) opisuje ekvivalenciju kao „semantičko podudaranje denotativnog značenja frazeoloških komponenata u dvama ili više jezika“.

Korhonen (usp. 2007b: 576f., navedeno u Russila 2009: 17) spominje parametar ekvivalencije. Kao parametre ekvivalencije navodi razliku značenja na denotativnoj razini, strukturu, idiomatičnost, slikovitost, čvrstoću, konotaciju i valentnost. Rijetko se poklapaju sve navedene karakteristike među frazemima dvaju jezika.

„Idiomatski frazemi mogu biti prevedeni kao idiomatski, djelomično idiomatski i neidiomatski, pa čak i kao slobodne sveze“⁴¹ (usp. Hyvärinen 2004: 205 navedeno u Ruusila 2009: 17).

⁴¹ „Idiomatische Phraseologismen können entweder mit voll-, teil- bzw. nichtidiomatischen Phraseologismen oder mit freien Wortverbindungen übersetzt werden“ (usp. Hyvärinen 2004: 205 navedeno u Ruusila 2009: 17).

7. Metodologija rada i cilj istraživanja

Metodologija se ovoga rada temelji na kontrastivnoj analizi idiomatskih rutinskih formula. Polazište za provedenu analizu predstavljaju hrvatski frazemi koji su ekscerpirani iz sljedećih izvora: Hrvatski frazeološki rječnik (u daljnjem tekstu se taj izvor navodi kraticom HFR) ili u Baza frazema Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (BFIHJJ) Većina idiomatskih rutinskih formula ekscerpirana je iz sljedećih izvora: *Duden: Redewendugen (2013)* i *Duden: Redensarten (2007)*. Prvo su navedene rutinske formule na hrvatskome jeziku potvrđene u korištenim izvorima, a potom i one njima ekvivalentne na njemačkome jeziku. Za pronalazak njemačkih ekvivalenata poslužili su i dvojezični rječnici hrvatskoga i njemačkoga jezika.

Ukupno je prikupljeno 20 hrvatskih i 20 njemačkih idiomatskih rutinskih formula. One će biti označene rednim brojem te će prvo biti navedene hrvatske rutinske formule, a potom njihovi ekvivalenti u njemačkome jeziku potvrđeni u korištenim izvorima te njihova semantička, komunikacijska i pragmatička funkcija. Nakon svake rutinske formule bit će naveden i primjer njezine upotrebe u kontekstu.

8. Istraživački dio

Istraživački dio ovoga rada obuhvatit će 20 hrvatskih i 20 njemačkih idiomatskih rutinskih formula, potpuno desemantiziranih frazema vezanih uz određenu situaciju i komunikacijsko-pragmatički kontekst.

Polazište za provedeno istraživanje su hrvatski frazemi potvrđeni u Hrvatskome frazeološkom rječniku (u daljnjem tekstu se taj izvor navodi kraticom HFR) ili u Bazi frazema Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (BFIHJJ). Kod nekih je frazema kao polazni oblik korišten za potrebe provedenoga istraživanja zabilježen onaj u primjeru upotrebe u kontekstu u Hrvatskoj jezičnoj mrežnoj riznici, što se kod takvih primjera i navodi kao napomena.

Prikupljena se građa analizira na sljedeći način: najprije se donose u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđene rutinske formule na hrvatskome, a potom i njihovi ekvivalenti na njemačkome jeziku (podebljanim slovima, uz kraticu hrv., odnosno njem. koja se navodi kosim slovima). Uz njih se donosi i značenje (običnim slovima) te opis njihove komunikacijske i pragmatičke funkcije (običnim slovima) te primjer upotrebe u kontekstu (kosim slovima), u kojem su pojedine rutinske formule istaknute podebljanim slovima. Većina primjera upotrebe u kontekstu na hrvatskome jeziku je autorska, a ostali se primjeri donesose prema sljedećim izvorima: Hrvatska mrežna riznica (HJMR) i Google pretraživač (G), a na njemačkome: Redensarten Indeks (RI), Wikiwand (W) i Wortbedeutung.info (WI). Uz pojedini se primjer kratica donosi u obliku zagrada.

8.1. Idiomatske rutinske formule

1. *hrv. ni pišljiva boba*⁴²

njem. nicht die Bohne

ne vrijedi (ne valja) nema nikakve vrijednosti, bez ikakve je vrijednosti

Navedena rutinska formula vezana je uz konkretnu situaciju i korsi se, primjerice, kada se želi istaknuti da nije vrijedno što napraviti, da koga tko ne zanima, odnosno da tko ne pokazuje interes prema čemu ili kome i slično.

Jučer sam pročitala jako dobru knjigu i shvatila da život glavnoga lika ne vrijedi ni pišljiva boba!

*Er ist ein typischer Junge. Er interessiert sich nur für Fußball und **nicht die Bohne** für Mädchen oder Schule!*

2. *hrv. kocka je bačena*

njem. der Würfel ist gefallen / die Würfel sind gefallen

odluka je pala, sve je riješeno

Ova je rutinska formula, kao i prethodna, vezana uz određenu situaciju, točnije donošenje odluke. Ona signalizira da je sve već riješeno, nema povratka jer je odluka već donesena.

*Znam kakva je tvoja situacija, ali ne možeš više ništa poduzeti...**kocka je bačena.***

***Der Würfel ist gefallen!** Morgen fahren wir nach Italien.*

⁴² HFR bilježi i inačicu ne vrijedi (ne valja) ni pišljiva boba koja se zbog negativne glagolske sastavnice u trećem licu jednine, a koja je i dijelom značenja ovoga frazema, može uvrstiti u djelomično idiomatske ili djelomično desemantizirane frazeme. Svojom pragmatičko-komunikacijskom funkcijom izražava stav kojim se što ocjenjuje kao bezvrijedno.

3. *hrv. sto posto!*

njem. Darauf kannst du Gift nehmen!

posve sigurno, nesumnjivo, bez dvojbe

Ova se rutinska formula koristi kao izraz jamstva, njome se komu što jamči, uvjerava se koga u pouzdanost čega

Znaš da Ivanu možeš sto posto reći sve svoje tajne.

Morgen gehen wir ins Kino. Daruf kannst du Gift nehmen!

4. *hrv. eto ti ga na<!>*

njem. meine Güte!

ne mogu vjerovati <!>, da ne povjeruješ<!>, ma nemoj/(nemojte)<!>

Ova se rutinska formula koristi kao izraz čuđenja.

Eto ti ga na! Rekla sam ti da će se to dogoditi.

Meine Güte! Du hast heute nichts gegessen!

5. *hrv. ma nemoj (nemojte)<!>*

njem. Ach du grüne Neun(e)!

ma što kažeš (kažete, govoriš, govorite)<!>, nije moguće<!>, zar je to moguće?!

Ova se rutinska formula koristi kao izraz čuđenja ili iznenađenja.

Ma nemoj se s takvim stvarima šaliti!

Ach du grüne Neune, was ist hier denn passiert?(RI)

6. *hrv. <to> <već> i vrapci <na krovu> znaju (cvrkuću)*
njem. etw. hat [so] einen Bart / Das hat so einen Bart!
poznato je već odavno *što*, svi već znaju *što*

Ova rutinska formula može se koristiti kao komentar na neku izjavu ili iznošenje podatak koji se smatra općepoznatim.

Već i vrapci na krovu znaju da je ona zaljubljena u tebe.
Der Witz hat solch einen Bart! (RI)

7. *hrv. eto ti vraga!*
njem. da (jetzt) haben wir Salat!
eto ti nevolje (zla)!

Ova se rutinska formula koristi kao komentar kada se dogodi što loše.

Eto ti vraga! Znala sam da će se to dogoditi, a ti me nisi htjela poslušati.

Hättest Du nicht besser aufpassen können? Jetzt haben wir den Salat!"
(RI)

8. *hrv. <i> bog te veseli (veselio)<!>*
njem. und fertig ist der Lack (die Laube)!

i stvar je riješena, i to bi bilo sve, i gotovo

Ova se rutinska formula koristi kao izraz kojim se što smatra završenim i zaključenim.

Bog te veseli! *Ne moraš se više brinuti oko tog problema.*

Das Pulver hinzufügen, umrühren, und fertig ist die Laube! (RI)

9. hrv. puna je kapa (kufer) koga, čega komu

njem. es (das) wird jmdm. zu bunt

dosta je *koga, čega komu*, dosadio (dojadio, dozlogrdio) je *komu tko*, dosadilo (dojadilo, dozlogrdilo) je *komu što*

Ova se rutinska formula koristi kao izraz kada tko izgubi strpljenje u nekoj situaciji.

Maja je rekla Nikoli da joj je puna kapa njegovog ponašanja.

Die Gemeinde Tutzing will einen Sicherheitsdienst einschalten, weil ihr das Treiben im Seeuferbereich zu bunt wird.(WI)

10. hrv. da iz kože iskočiš!⁴³

njem. es ist, um auf die Bäume zu klettern!

da poludiš je što

⁴³ HFR bilježi frazem *iskočiti iz kože* uz koji se donosi primjer njegove upotrebe u kontekstu koji svojom strukturom i značenjem odgovara onomu potvrđenom u leksikografskome izvoru korištenom za njemačku frazeološku građu, usp.: „Bilo je to prvi put da mi se tako obratio, da me je nazvao sinom. Da se to dogodilo prije pola godine, mislim da bih iskočio iz kože od sreće. A sad ne znam, naprosto ne znam.“ (Pavao Pavličić, Trajanovo pravilo, 176); navod prema HFR (2014: 177).

Ova je rutinska formula vezana uz izraz u situaciji kada se tko uzruja, odnosno izgubi moć svladavanja.

*Ne znam kako neki ljudi dopuštaju takvo ponašanje, pa to je **da iz kože iskočiš**.*

Es ist, um auf die Bäume zu klettern, dass es genügend Dumme gibt, die diesem Gaukler, der mit der charismatischen Masche Geld scheffelt, nachrennen! (RI)

11. hrv. **kakav peh!**⁴⁴

*njem. **ausgerechnet Bananen!***

nesretan slučaj, nesretan stjecaj okolnosti

Ova je rutinska formula izraz nezadovoljstva i razočaranja.

*Jučer smo morali otkazati dugo planirano putovanje. **Kakav peh!***

*Es hat die ganze Woche geregnet. **Ausgerechnet Bananen!**(W)*

12. hrv. **sve pet!**

*njem. **alles Banane!***

sve je u redu! izvrsno! odlično!

Ova se rutinska formula koristi kao komentar koji može poslužiti kao odgovor na čiju zahvalu ili pozitivnu ocjenu neke situacije.

⁴⁴ HFR sadrži frazem *imati smolu (peh)* čije je značenje 'loše prolaziti u životu, doživjeti / doživljavati neugodnosti (neuspjehe)'. Izraz koji se donosi u tablici potvrđen je u Hrvatskoj jezičnoj mrežnoj riznici te je strukturno i semantički podudaran njemačkome frazemu potvrđenom u korištenim leksikografskim izvorima.

Ma ne moraš se brinuti više. Sve pet!

Alles Banane! Ich kaufe dir ein neues Kleid.

13.hrv. tako je, kako je/kako je, tako je

njem. da beißt die Maus keinen Faden ab!

ne može se izbjeći što, tu se ništa ne može promijeniti

Ova se rutinska formula koristi kao komentar u situaciji koju moramo prihvatiti onakvom kakva jest.

Tako je, kako je. Život ide dalje.

Die Wette steht, da beißt die Maus keinen Faden ab!(RI)

14. hrv. <to je> da ti pamet (mozak) stane<!> / <to je> za krepat (krepati)<!>

njem. Da wird der Hund in der Pfanne verrückt!

neshvatljivo (nerazumljivo) je što, <to je> da ne povjeruješ<!> <to je> smiješno (nevjerojatno)<!>

Ova se rutinska formula koristi kao izraz nevjerice.

Jesi vidjela što se dogodilo na kraju filma?! Pa to je da ti pamet stane!

Knackiger Blues mit deutschen Texten;

Da wird doch der Hund in der Pfanne verrückt!(RI)

15.hrv. <to je> da ne povjeruješ<!>

njem. du kriegst die Tür nicht zu!

to je nezamislivo (nevjerojatno)<!>

Ova je rutinska formula vezana uz izraz nevjerice.

*Jesi vidjela koliko se toga prošli tjedan dogodilo u školi? Čula sam i da imamo jako puno zadaće. **Da ne povjeruješ!***

*Wusstet Ihr, dass die Stängel der Tomate kurz oberhalb der Frucht eine Sollbruchstelle haben, an der sich die reife Tomate einfach abbrechen lässt? Wie geil ist das denn? Eine Sollbruchstelle, **du kriegst die Tür nicht zu!**(RI)*

16. hrv. u tom grmu leži zec!

*njem. **da liegt der Hund begraben!***

u tome je stvar, radi se upravo o tome, to je dakle to

Ova se rutinska formula odnosi na iznenadno shvaćanje, odnosno razumijevanje određene situacije.

*Sada znam **da u tom grmu leži zec!***

*Ich denke, genau hier **liegt der Hund begraben!**(RI)*

17. hrv. kao da je sunce sinulo [komu]⁴⁵

*njem. **welch[er] Glanz in meiner Hütte!***

kakva čast! koje iznenađenje! otkud ti/Vi? kakvo li te/Vas dobro nosi

⁴⁵ Izraz ne bilježi HFR ni BFIHJJ, ali je potvrđen u Hrvatskoj jezičnoj mrežnoj riznici: „Ali netom spazih Doru! **Kao da je sunce sinulo** u mojoj duši!“ Na značenjskomu se planu može dovesti u vezu s njemačkim frazemom potvrđenim u leksikografskim izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja. Uočljiva je i značenjska povezanost među imeničnim sastavnicama hrvatskoga i njemačkoga frazema (*sunce* i *Glanz* ‘sjaj’) koje značenju izraza u cijelosti daju pozitivnu konotaciju.

Ova je rutinska formula vezana uz komentar kada se što dogodi ili se tko pojavi iznenada, potpuno (sasvim) neočekivano te izazove pozitivnu reakciju.

*Ali netom spazih Doru! **Kao da je sunce sinulo u mojoj duši!** (HJMR)*

*Kada sam ugledala Hrvoja, **kao da mi je sunce sinulo!** (G)*

*Hallo, **welch Glanz in meiner Hütte!** *Kommen Sie herein!* (RI)*

18. hrv. jasno kao pekmez

*njem. **daher der Name Bratkartoffel!***

potpuno (sasvim) jasno

Ova se rutinska formula koristi kao izraz u situaciji u kojoj je svako daljnje objašnjenje nepotrebno.

*Sve nam je **jasno kao pekmez.***

*Jetzt weiß ich alles. **Daher der Name Bratkartoffel!***

19. hrv. stati na loptu

*njem. **abwarten und Tee trinken!***

samo polako, smiriti strasti, ne donositi zaključak naprečac, trezveno razmotriti situaciju

Ova se rutinska formula koristi kada se treba strpjeti u nekoj situaciji.

Stani malo na loptu!

*Das Ergebnis kommt Ende nächster Woche! Solange heißt es -
abwarten und Tee trinken!* (RI)

20. hrv. neka ti je sa srećom<!>

njem. Hals- und Beinbruch!

sretno ti bilo<!>

Ova se rutinska formula odnosi na izraz kojim se komu želi sreća, obično prije izlaska na ispit ili neke važne životne situacije.

Čula sam da sutra imaš ispit. Neka ti je sa srećom!

Ich wünsche Ihnen und ihren Leuten Hals- und Beinbruch! (RI)

9. Zaključak

Frazeologija se, sredinom prošloga stoljeća, počela izdvajati iz leksikologije. Ova je relativno mlada jezična disciplina počela buditi interes mnogih lingvista. I za razvoj pragmalingvistike kao jezikoslovne discipline se smatra da je započeo 60-ih godina prošloga stoljeća. Rutinske formule spajaju frazeologiju s pragmatikom, stoga se nazivaju i pragmatičkim frazemima. Tim se terminom ističe njihova komunikacijska, odnosno pragmatička funkcija. Značajke su rutinskih formula polileksikalnost, ustaljena struktura i idiomatičnost. Ovisno o stupnju idiomatičnosti, rutinske se formule mogu podijeliti na idiomatske, djelomično idiomatske i neidiomatske. To se dovodi u vezu i sa stupnjem njihove desemantizacije koja pak može biti potpuna (sve su sastavnice nekog frazema izgubile svoje prototipno leksičko značenje), djelomična (dio je frazemskih sastavnica izgubio svoje prototipno leksičko značenje) i nulta (ustaljeni izrazi kod kojih nije došlo do desemantizacije ili značenjske preoblake).

Istraživanje provedeno u okviru ovoga rada obuhvatilo je rutinske formule koje su u potpunosti idiomatske, odnosno u potpunosti desemantizirane, kod kojih je potvrđena nepodudarnost između frazeološkog značenja i prototipnog leksičkog značenja svih sastavnica koje čine pojedini od provedenom analizom obuhvaćenih izraza. Ukupno je analizirano 20 hrvatskih i 20 njemačkih idiomatskih rutinskih formula koje se stavljaju u odnos međujezične ekvivalencije. U radu se donosi opis njihova značenja i pragmatičke funkcije te se donosi primjer upotrebe pojedine idiomatske rutinske formule u kontekstu. Provedenom se analizom želio dati i doprinos kontrastivnim istraživanjima hrvatskoga i njemačkoga jezika.

10.Literatura i izvori

Knjige

Burger, H. (1998) *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Fink-Arsovski, Ž. (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb, FF press.

Fink-Arsovski, Željka (1997) *Frazeološke igre u reklamama ili misli li četkica za zube svojom glavom // Tekst i diskurs / Marin Andrijašević, Lovorka Zergollern-Miletić (ur.)*. Zagreb: HDPL, str. 325-330.

Kovačević, B. (2012) *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Lawrence Trask, R. (2005) *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga.

Menac, A. (2007) *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigara.

Palašić, N. (2020) *Pragmalingvistika – lingvistički pravac ili petlja?*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Pintarić, N. (2002) *Pragmemi u komunikaciji*, Zagreb: FF press.

Članci

James, C. (1980) *Što je kontrastivna analiza?*, prevela: Tihana Kovač, Longman Group Ltd.,
file:///C:/Users/Julia/Downloads/17_sto_je_kontrastivna_analiza.pdf , posjet 20. 8. 2021.

Höppnerová, V. (2013) *Konventionalisierte Routineformeln*, <https://dnb.info/1105034739/34> , posjet 20. 8. 2021.

Ruusila, A. (2009) *Wie sollten pragmatische Phraseologismen lexikografisch dargestellt werden?* Helsinki: Universität Helsinki,
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24826/wiesollt.pdf?...1> , posjet 20. 8. 2021.

Hildinger, J.(2013) *Phraseologie und Idiomatik in der Deutschen Sprache - erläutert am Beispiel von phraseologischen Ausdrücken mit der Bedeutung von*

„Betrug“ Kevät: Universität Tampere,
<https://core.ac.uk/download/pdf/250122302.pdf> , posjet 9. 9. 2021.

Ivanetić, N. (2002) Pozdravne formule u rječnicima, Zagreb,
[file:///C:/Users/Julia/Downloads/221_234_Filologija_36_37_Ivanetic%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Julia/Downloads/221_234_Filologija_36_37_Ivanetic%20(2).pdf) , posjet 9. 9. 2021.

Rječnici

Duden (2007) Redensarten: Wo sie herkommen, was sie bedeuten, Mannheim:
Die Dudenredaktion

Duden (2013) Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatika), Berlin:
Dudenverlag.

Hurm, A., Jakić, B. (2004) Hrvatsko - njemački rječnik : s gramatičkim
podacima i fraze, Zagreb: Školska knjiga.

Menac, A., Fink Arsovski Ž., Venturin, R. (2014) Hrvatski frazeološki rječnik,
Zagreb: Naklada Ljevak.

Mrežni izvori

Duden, <https://www.duden.de/>

Hrvatska baza frazema, <http://frazemi.ihjj.hr/> , 12. 9. 2021.

Hrvatska jezična riznica <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>, 12. 9. 2021.

Hrvatski jezični portal,
https://hjp.znanje.hr/index.php?show=povijest&chapter=16-bec&gclid=Cj0KCQjw1dGJBhD4ARIsANb6OdkT_jJWrHb-4YXKQ5wEbzwywNuvhswowkMUKlG14fcmaMsU_VnYZm4aAvY0EALw_wcB

Redensarten Index. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen,
idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache.
<https://www.redensarten-index.de/suche.php> , 12. 9. 2021.

Wikiwand, https://www.wikiwand.com/de/Ausgerechnet_Bananen! , 12. 9. 2021.

Wortbedeutung.info, <https://www.wortbedeutung.info/bunt/> , 12. 9. 2021.

11.Prilog

11 . 1. Idiomatske rutinske formule

Hrvatski	Njemački	Značenje	Komunikacijsko-pragmatička funkcija
Ni pišljiva boba	nicht die Bohne	ništa ne vrijedi (ne valja), nema nikakve vrijednosti, bez ikakve je vrijednosti	komentar kojim se što ocjenjuje kao bezvrijedno
Kocka je bačena.	Der Würfel ist gefallen /die Würfel sind gefallen.	odluka je pala, sve je riješeno	zaključak kojim se što smatra odlučenim, može se upotrijebiti i kao neposredni poticaj za djelovanje koje donesena odluka implicira
Sto posto!	Darauf kannst du Gift nehmen!	posve sigurno, nesumnjivo, bez dvojbe	jamstvo
eto ti ga na<!>	Meine Güte!	ne mogu vjerovati<!>, da ne povjeruješ<!>,	čuđenje

		ma nemoj/(nemojte)< !>	
ma nemoj (nemojte)<!>	Ach du grüne Neun(e)!	ma što kažeš (kažete, govoriš, govorite)<!>, nije moguće<!>, zar je to moguće?!	čuđenje, iznenađenje
u tom grmu leži zec!	da liegt der Hund begraben!	u tome je stvar, radi se upravo o tome, to je dakle to	iznenadno shvaćanje/razumijeva nje određene situacije
<to> <već> i vrapci <na krovu> znaju (cvrkuću)	<i>etw.</i> hat [so] einen Bart Das hat so einen Bart!	poznato je već odavno <i>što</i> , svi već znaju <i>što</i>	komentar na izjavu ili podatak koji je već odavno poznat i općepoznat
eto ti vraga!	da (jetzt) haben wir den Salat!	eto ti nevolje (zla)!	komentar kada se dogodi što loše
<i> bog te veseli (veselio)<!>	und fertig ist der Lack!	i stvar je riješena, i to bi bilo sve, i gotovo	izraz kojim se što smatra završenim i zaključenim
puna je kapa (kufer) koga, <i>čega komu</i>	es (das) wird jmdm. zu bunt	dosta je <i>koga,</i> <i>čega komu,</i> dosadio (dojadio,	izraz koji se koristi kada tko izgubi

		dozlogrdio) je <i>komu tko</i> , dosadilo (dojadilo)	strpljenje u nekoj situaciji
da iz kože iskočiš!	es ist, um auf die Bäume zu klettern!	da poludiš je <i>što</i>	izraz u situaciji kada se tko uzruja, izgubi moć svladavanja
stati na loptu	abwarten und Tee trinken!	samo polako, smiriti strasti, zaustaviti prenagljena zaključivanja, trezveno razmotriti situaciju	treba se strpjeti u nekoj situaciji
kakav peh!	ausgerechnet Bananen!	nesretan slučaj, nesretan stjecaj okolnosti	izraz nezadovoljstva i razočaranja
sve pet!	alles Banane!	sve je u redu! izvrsno! odlično!	komentar koji može poslužiti kao odgovor na čiju zahvalu ili pozitivnu ocjenu neke situacije
Tako je kako je/kako je, tako je	da beißt die Maus keinen Faden ab!	ne može se izbjeći <i>što</i> , tu se ništa ne može promijeniti	komentar u situaciji koju moramo prihvatiti onakvom kakva jest

<p><to je> da ti pamet (mozak) stane <!></p> <p><to je> za krepat (krepati)<!></p>	<p>da wird der Hund in der Pfanne verrückt!</p>	<p>neshvatljivo (nerazumljivo) je <i>što</i>, <to je> da ne povjeruješ<!></p> <p><to je> smiješno (nevjerojatno, zaprepašćujuće)<!></p>	<p>izraz nevjerice</p>
<p><to je> da ne povjeruješ<!></p>	<p>du kriegst die Tür nicht zu!</p>	<p>teško je povjerovati<!>, to je nezamislivo (nevjerojatno)<!></p>	<p>izraz nevjerice</p>
<p>kao da je sunce sinulo [komu]</p>	<p>welch[er] Glanz in meiner Hüte!</p>	<p>kakva čast! koje iznenađenje! otkud ti/Vi? kakvo li te/Vas dobro nosi?</p>	<p>komentar kada se što dogodi ili se tko pojavi iznenada, potpuno (sasvim) neočekivano</p>
<p>jasno je kao pekmez</p>	<p>daher der Name Bratkartoffel!</p>	<p>potpuno (sasvim) jasno</p>	<p>izraz u situaciji u kojoj je svako daljnje</p>
<p>Neka ti je sa srećom<!></p>	<p>Hals- und Beinbruch!</p>	<p>sretno ti bilo<!>!</p>	<p>izraz kojim se komu želi sreća, obično prije izlaska na ispit ili neke važne životne situacije</p>

11. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

Frazeologija se sredinom prošloga stoljeća počela izdvajati iz leksikologije i razvijati kao samostalna lingvistička disciplina. U 60-im godinama prošloga stoljeća dolazi i do razvoja pragmalingvistike kao samostale jezikoslovne discipline. U klasifikaciji frazema posebno mjesto zauzimaju pragmatički frazemi, odnosno rutinske formule, koje predstavljaju ustaljene izraze s određenom komunikacijsko-pragmatičkom funkcijom. Rutinske su formule prisutne u svakodnevnoj komunikaciji – usmenoj, ali i pisanoj. Prema stupnju idiomatičnosti, značenjske preoblake, razlikuju se tri vrste rutinskih formula: idiomatske, djelomično idiomatske i neidiomatske. Ovaj rad obuhvatio je 20 hrvatskih i njima podudarnih 20 njemačkih idiomatskih rutinskih formula. Utvrđena je njihova semantička, komunikacija i pragmatička funkcija, a to je ujedno bio i cilj ovog završnoga rada.

Ključne riječi: frazeologija, pragmatični frazemi, rutinske formule, idiomatičnost

12. Idiomatic routine formulae in German and Croatian

Key words: phraseology, pragmatic phraseme, routine formulas, idiomatic expressions